

REPENSAR L'ECONOMIA DES DE L'EXPERIÈNCIA INDÍGENA

GUSTAVO ESTEVA

San Pablo Tlta, Oaxaca, Mèxic

Com podem anomenar els intercanvis que es fan a les comunitats indígenes? Com caracteritzar-los? Com derivar-ne inspiració per trencar les cadenes que ens empresonen i menystenen en l'economia dominant?

Tendim a veure la realitat índia com una forma diferent d'economia, més solidària i justa. Però és més que això. Constitueix una altra manera d'organitzar la vida social. A les comunitats indígenes no es desenvolupen activitats econòmiques, productives o comercials, separades d'altres que serien religioses, polítiques, socials, familiars... Conrear o tallar un arbre, preparar el menjar, organitzar una festa, designar l'autoritat, celebrar una assemblea, participar en el *tianguis*... tot és comunal, personal i sagrat alhora. La classificació abstracta, que s'ha traduït en la societat contemporània en formes concretes d'organitzar les activitats en esferes separades (allò econòmic, allò polític, allò religiós...) està mancat de sentit en aquestes comunitats. Com expressar aquesta realitat sense distorsionar-la amb el llenguatge econòmic dominant? Conrear, en una comunitat indígena, no és produir, fins i tot en el cas que una part de la collita es destini al mercat o a l'intercanvi. I la pràctica cultural de l'intercanvi mateix, a la comunitat, no és una mera operació *comercial o econòmica*...

Els membres d'una comunitat indígena no són individus, aquests àtoms homogenis que formen la societat moderna, forjats pel mercat i l'Estat com a consumidors, ciutadans o qualsevol altra categoria abstracta. Són persones: nusos de xarxes de relacions reals. L'entrellaçament de totes aquestes xarxes constitueix la comunitat: un nosaltres fort que forma la primera capa de l'ésser. Trobar-se amb en Juan és saber-lo fill de *donya* Chonita i cosí d'en Federico...

La reciprocitat regula la vida social. La idea de *comunalitat*, un terme encunyat per dos indígenes oaxaquenys, permet apreciar l'espai mental que opera com a marc de l'experiència comunitària. Cobreix tota la vida comunal, com a expressió del moviment i la interpenetració de dues espirals juxtaposades: la de fora, formada per les relacions amb els altres des de la colonització; i la de dins, que té la seva arrel en el territori comunal, en el qual l'autoritat organitza

l'afany de tots a partir del treball i la festa comunals, fets món a través de la llengua vernacle. Compartir un horitzó d'intel·ligibilitat –la cultura pròpia– és fer territori, com a realització política quotidiana que s'expressa en la forma en què es prenen decisions i es realitzen treballs col·lectius; en la trobada per a l'acció, la paraula i la creació; en la convivència entre nosaltres, amb els altres, amb el món i amb allò Innombrable, amb disposició de servei per al bé comunal.

Cada poble indígena té expressions pròpies per anomenar la celebració del compartir, l'experiència de l'estar junts i sentir en comú. És el parentesc, l'amistat, el veïnatge, el fet de ser proïsme i proper. És caminar amb l'altre proper en els moments clau de la vida. És l'ajuda mútua entre familiars, compares i amics... Aquesta experiència compartida i gaudida és, en darrera instància, la realització compartida d'allò comunal des de la reciprocitat, l'imperatiu que teixeix el *Nosaltres* i és compromís i obligació entre la gent propera. S'estableix així un complex sistema d'intercanvis materials, simbòlics i afectius en els quals es forja el sentit comunitari de pertinença i la llibertat personal. És el marc normatiu del moviment que trena una i altra vegada la interdependència entre tots, creant nous vincles entre ells i amb els déus i els morts. És la manera de teixir l'ordit social i refer quotidianament el territori, acte creador que expressa la lliure determinació exercida per l'autoritat comunal a través de l'assemblea i el sistema de càrrecs.

En aquest context, terra, treball i diners, les mercaderies artificials la creació de les quals va fer possible l'economia moderna, només són el que són: un tros de la Mare Terra, heretada dels ancestres, sobre la qual se'n té responsabilitat; el quefer quotidià com a expressió de l'estar viu, extensió de la persona; el diner només com a unitat de comptabilitat.

El que aquestes comunitats intenten actualment és un renovat intent d'afirmar un estil de vida i una cosmovisió que resisteixen la penetració d'allò econòmic en la vida comunal.

Per apreciar el que això significa convé recordar que en el curs dels darrers mil anys es va extreure progressivament l'economia del seu lloc

–l'administració de la casa– fins a crear una esfera autònoma que va rebre aquest nom i va ocupar el centre de la vida social. Els economistes ens intenten convèncer que l'economia és tan antiga com els turons i que tota societat humana tindria una economia. Però aquesta afirmació s'ha desmantellat els darrers 30 anys. Les anomenades *lleis econòmiques* no són sinó invencions lògiques formulades per donar suport a projectes polítics que van sorgir fa 300 anys. Els pares fundadors de la ciència econòmica no van pas inventar nous patrons de comportament. Es van reduir a codificar i donar “fonament científic” a les ambicions dels nous interessos. Amb la finalitat de colonitzar el present i el futur, es va començar per colonitzar el passat.

L'*homo economicus*, l'individu possessiu nascut a Occident que constitueix l'economia moderna, es va construir mitjançant el tancament dels àmbits de comunitat que va fer possible el capitalisme. Aquesta creació històrica no és quelcom inherent a “la condició humana”; com qualsevol fenomen històric va tenir un principi i tindrà un final. Estem al principi de la seva fi. Però el capitalisme, la forma dominant de la societat econòmica actual, no deixarà d'existir fins que s'hagi construït la forma d'organització social que el substituirà –de la mateixa manera que el feudalisme no es va extingir fins que un nou règim de producció es va instal·lar a les seves entranyes–. Aquesta és l'operació que s'ha d'intentar avui.

Una societat econòmica no és pas aquella en què existeixen béns i serveis, comerç i diner –elements que potser van existir sempre. És una societat organitzada sota el supòsit de l'escassetat. I aquesta *escassetat*, com a terme tècnic, no és mera insuficiència, raresa, desig, frugalitat... És el supòsit lògic que els desitjos de l'home (les seves finalitats) són molt grans, per no dir infinits, mentre els seus mitjans (els seus recursos) són limitats. Aquesta relació entre mitjans limitats i fins il·limitats crea el “problema econòmic”: com assignar els recursos. N'hi ha que consideren que el mercat és el mecanisme més eficient i just per fer-ho. D'altres pensen que ho aconsegueix un pla racional. Però tots, amb aquesta mentalitat econòmica, consideren indispensable ocupar-se de l'assignació de recursos.

Si s'accepta aquell supòsit lògic com a fonament de l'organització social es crea inevitablement escassetat. Però no es tracta d'un supòsit universal, ni

en el temps ni en l'espai. Ha trobat sempre resistència. Se l'ha vist sovint com a bogeria o immoralitat.

Com és ben sabut, l'economia converteix les virtuts en vicis, les esperances en expectatives, la tradició en una càrrega, la saviesa en endarreriment, la consciència d'autolimitació en mandra i apatia, la frugalitat en incapacitat de combatre, l'enveja en motivació per al progrés. A la societat moderna, com ha assenyalat Ivan Illich, qui no és presoner de l'addicció ho és de l'enveja. En ella, els mercats desplacen i tendeixen a eliminar totes les formes prèvies d'intercanvi i operen com a entitats abstractes normades pel mite de l'autoregulació en què l'interès individual predomina per damunt del social, la competència substitueix a la reciprocitat i els drets a les obligacions, tot això sotmès a una racionalitat abstracta suposadament universal en què es produeix comunicació en comptes de comunió.

Estem dient *Prou!* a tot això. Moltes comunitats indígenes van aconseguir resistir l'intent de destruir la seva condició comunal i l'estan regenerant, intentant posar remei als danys que han sofert. S'hi inspiren moltes altres persones i grups que intenten concebre i implementar els seus propis projectes de transformació. Totes i tots, cadascú a la seva manera, s'entossudeixen en practicar una *altra economia*, capaç de posar límit al flagell de les activitats econòmiques dominants que semblen haver escapat a qualsevol possibilitat de control humà i devasten tot el que troben al seu pas. Per aquesta via van prenent forma els afanyos de reorganitzar des de sota tota la vida social, abandonant el principi de l'escassetat.

En avançar per aquest camí s'ha estat recuperant la noció original de *communis*, comunitat, que no era un conjunt d'individus posseïdors de drets, com a les societats modernes, sinó un conjunt de persones entrelaçades per obligacions. Prolifera ja noves formes de comunitat, en què les persones individualitzades pel règim dominant trenquen aquesta presó i s'obren a d'altres com ells per crear nous *Nosaltres* que puguin constituir les cèl·lules comunals d'una nova societat.